

szemléletű, de a Crnjanski- vagy Krleža-féle egyetemesebb dimenzió kevésbé jellemző rá. Emberi melegsége és humora azonban sok hívet szerzett neki, következetes írói

magatartása pedig sok barátot — de ellenséget is. Čopić írói modorát és szókimondását lehet nem szeretni, de művei java részének értékét nem elismerni nem lehet.

J. K.

MEGRÁZÓ DOKUMENTUM

BAZSIK RENÁTA: *Mire az erdők kiszödulnek.*

Magvető, Budapest, 1972.

Érdekes módon a népfelszabadító mozgalom résztvevőinek tragikus börtönemlékeit három szerző talán nem is véletlenül, egymáshoz fűződő, csaknem azonos asszociációkat ébresztő, lírai hangzású címmel adta közre: Simin Bosán Magda 1958-ban *Mire a meggyfa kivirágzik* című könyvében a márianosztrai női börtön sajátosságait és elhurcoltatásuk kálváriáját írta meg; 1961-ben Živan Milisavac *Nije šuma olistala (Nem zöldült ki az erdő)* címmel az okmányok és életben maradtak emlékezései alapján írt kimerítő dokumentumregényt a sátoraljaújhelyi börtönben vérbe fojtott kitorési kísérletről — és most, huszonnyolc év távlatából elhangzott egy újabb vallomás: Bazsik Renáta ugyancsak a sátoraljaújhelyi tragédiát idézi fel *Mire az erdők kiszödulnek* című könyvében. Természetesen megjelentek más börtönregények is, hiszen Lazar Plavšić *Čilaga*, Milenko Beljanski *Četiri susreta sa ljudima (Négy találkozás az emberekkel)* szintén a bécskai harcok börtönélményeit mentik meg a feledéstől.

De az említett három könyv, különösen a két utóbbi, mintha egymás visszhangjaként hatolna az olvasó tudatába és lelkébe. És jogosan merül fel bennünk a kérdés: Milisavac kimerítő beszámolója után marad-e még más szerző számára is mondánivaló? Nem lett volna egyszerűbb lefordítani ezt a

könyvet és eljuttatni a magyar olvasó kezébe? Mert Milisavac valóban mindent feljegyzett és elmondott, ami ehhez a tárgykörhöz tartozott.

Bazsik Renáta munkája mégsem meddő vállalkozás. Mert az objektív eseményeken kívül álló író, bármennyire együtt érez is a megrázó események hőseivel, képtelen olyan átélten, olyan őszinte közvetlenséggel felidézni az eseményeket, mint a tragédia, egykor testi-lelki sebekből vérző hősnője tehetette.

Harcos nő — írónő... Feltételezhetnénk, hogy a könyv személyes, érthetően szubjektív érzelmektől átítatott, pátosszal átszótt gondolat- és emléksorozatokból állt össze. De Bazsik Renáta a csaknem három évtized távlatából visszanezve elkerülte ezeket a buktatókat, hogy leküzdvé a minduntalan feibukkanó személyes élmény sokrétű villanásait, megfontolt, rövidre fogott mondatokban, szinte táviratstílusban mondja el egy mozgalmi csoport tiszavirág életű tevékenységének, a börtönélet tömören összefoglalt hétköznapijainak és végül egy kissé talán naívan elképzelt, de szándékai-ban föltétlenül hősi és mindenképp föltött tragikus lázadásnak a történetét.

A nyíltság, az őszinteség és a vallomás közvetlensége kizárja az írói ügyeskedés átlátszó fogásait, de egyszersmind a szerző rutinhiányát is pótolja.

És míg Milisavac például fanyalodva áll az esetetek szerinte túl szerény emlékműve előtt, és a »rend kedvéért« még az 1946-ban leleplezett emléktábla szövegében is kivetnivalót talál (elfeledkezve arról, hogy az emlékezés ilyen formájával mi itt, Vajdaságban sokat késünk!), Bazsik Renáta semmit sem kifogásol, nem vádol és nem értékel. Csak elmondja élményeit, úgy, ahogyan látta és átélte, minden megjegyzés nélkül idézi a háborús bűnösökként felelősségre vont gyilkosok vallomásait, leírja egy kései helyszíni kutatás múltat idéző, magukban is sokat mondó eredményeit.

És minden sorában ott érezzük a visszafojtott érzelmek kitörésének vágyát, a nagy erőfeszítést igénylő önfegyelmet.

Ez az átérzés és felülemelkedés az összefogó szintézis a szerző különleges érdeme. Ezért más ez a könyv, mint Milisavac terjedelmesebb, átfogóbb beszámolója. És az ilyen összehasonlítás eredményeként kell leszögeznünk: érdemes volt megírni és a magyarországi olvasóknak átnyújtani ezt a főleg bácskai fiatalok ellenállásáról és hősi áldozatvállalásáról tanúskodó könyvet.

GAJDOS TIBOR

